

186¹/₂-ik ÉVI ORVOSI JELENTÉS

A PESTVÁROSI

AGG-GYÁMOLDARÓL
(ELISABETHINEUM)

S ÉRTEKEZLET

AZ AGGOK EMÉSZTÉSI BAJAIRÓL

RÓZSAY JÓZSEF ORV. TUD.

AGG-GYÁMOLDAI ELSŐDORVOSTÓL.

PEST, 1863.

MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDÁJA.

Dorottya-utczs 14. szám

Pat. 304. No. 304.

AMERICAN PATENT OFFICE

OFFICE OF THE COMMISSIONER OF PATENTS

WASHINGTON, D. C.

1880

186¹/₂-ik ÉVI ORVOSI JELENTÉS

A PESTVÁROSI

AGG-GYÁMOLDÁRÓL

(ELISABETHINEUM)

S ÉRTEKEZLET

AZ AGGOK EMÉSZTÉSI BAJAIRÓL.

RÓZSAY JÓZSEF ORV. TUD.

AGG-GYÁMOLDAI ELSŐDORVOSTÓL.

PEST, 1863.

MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDÁJA.

Borettja-utca 14. szám

1861—1862-ik évi orvosi jelentés a pestvárosi aggyámoldáról. *)

As aggok létszáma. 1861-ik october 31-én maradt az intézetben ápolás alatt 142 férfi, 144 nő, összesen 286, 1861-iki november 1-től 1862-ik octob. 31-ig a szaporodás volt 37 férfi és 48 nő, összesen 85; 186 $\frac{1}{2}$ -ben tehát ápoltatott az intézetben 179 férfi, 192 nő, összesen 371.

Ezeket *kor* szerint osztályozván, volt 20 évig 1, 20—30 évig 10, 30—40 évig 14, 40—50 évig 40, 50—60 évig 82, 60—70 évig 129, 70—80 évig 63, 80—90 évig 31 és egy 94 éves agg. A kor-osztályozásnál látjuk, hogy a 40-ik életévig 25 egyént számítunk, kik azonban mindnyájan vagy szervi bajokban, vagy nehézkórban, vagy bénulásban szenvedtek, s ezeket leszámítva, a többi 266 már a hanyatlási időszakhoz tartozott, hol a legnagyobb szám 129 a 60—70-ik, 82 az 50—60-ik, 31 pedig a 80—90-ik évtizedre esik. Ha a gyámoneczok számát az előbbi évvel összehasonlítjuk, kitűnik, hogy ez évben négy egyénnel kevesebb ápoltatott az intézetben, miután az aggoknak akkori létszáma 375 volt.

A kórállapotot illetőleg következő arány áll: 1861-ik october 31-én maradt az intézeti kórszobákban 15 beteg férfi, 15 nő, összesen 30, 1861-iki novembertől 1862-iki october 31-ig a szaporodás 158 férfi 203 nő, összesen 361; tehát 186 $\frac{1}{2}$ -ben gyógykezeltetett 391, s pedig 173 férfi, 218 aggnő. Ezek közül meggyógyult 94 férfi 125 nő, összesen 219. Javult 26 férfi 38 nő, összesen 64, gyógyíthatlan volt 8 férfi 9 nő, össze-

*) Előadatott a budapesti kir. orvosegyesület 1863-ik június 6-án tartott ülésében.

sen 17; meghalt 34 férfi 38 nő, összesen 72, és october 31-én az intézeti kórszobákban visszamaradt további ápolás alatt 11 férfi 8 nő, összesen 19. Ha a betegek számát a múlt évvel összehasonlítjuk kitűn, hogy ez évben 68 beteggel kevesebb volt az intézetben, mert az akkori szám 459 volt.

A kórállapot változását illetőleg az egyes hónapokban ápolott betegek összes száma szerint a következő fogyó lépcsőzetet nyerjük: december, január, ápril, február, mártius, május, június, július, november, october, september, augustus.

Egy hó lefolyása alatt *kezelték legnagyobb száma* 74 decemberre esik, a legcsekélyebb 12 augustusra; legtöbb férfi beteg volt decemberben 48, legkevesebb augustusban 17, legtöbb beteg nő volt januárban 45, legkevesebb septemberben 47. A kórjellemet illetőleg megjegyzendő, hogy october és novemberben midőn a légnedvesség rendkívüli nagy és a lég-hőmérsék is emelkedett, az intézetben az egészségi állapot kedvező volt, s csak november végén, midőn a hideg tartósabb lőn, kezdődtek a légzésszervekben hurut és lobok. December január és februárban a zordon időviszonyok közt tüdő és mellhártyalobok napi renden voltak, mártius aprilis és májusban tüdőhurut, tüdővizenyő, tüdőpöfledék heveny és idült alakban nagy számban lépett fel, továbbá kezdődtek már alhasi bajok, különösen bélhurut, mely júniusban béllobba menvén át, júliusban tetőpontját elérte. Augustusban az intézet egészségi állapota elég kedvező volt, mely septemberben is megmaradt.

Általában egész évben túlnyomó volt a csorvás hurutos jelleg.

A halálozást illetőleg az intézetben ápolott 391 egyén közül 72 halt meg, u. m. 34 f. és 38 nő, s pedig 68 az intézet falai közt múlt ki, s 4 szabadság idő alatt az intézeten kívül. Legtöbb halálozás volt aprilisban 12, májusban 11, legkevesebb novemberben 2, septemberben egy sem halt meg.

A megholtak közt korra nézve volt 20—30 évig 1, 30—40 évig 1, 40—50 évig 2, 50—60 évig 5, 60—70 évig 15, 70—80 évig 37, 80—90 évig 11. Látjuk, hogy 60 éven felül a megholtak száma volt 9, 60 éven alul pedig 63. A legnagyobb halandóság volt 70 és 80 év közt = 37, a legcsekélyebb 20 és 30, s 30 és 40 év közt, s pedig mindenütt egy-egy, tehát a legna-

gyobb halandóság a hanyatlás, a visszafejlődési időszak második felében t. i. 60 éven alul volt. A megholtak száma ez évben 4-el több volt, mint 186°/₁-ben.

A kórcsoportosatok a következő arányt adják: agybántalom 22, gerinczagi és ideg-baj 15, külérzékekbeni baj 9, légzőszervekbeni baj 92, szív, edény és mirigyekben 26. Emésztőszervekbeni, gyomor, bél, máj és lép-bántalom 14; húgy és ivarszervekben, vese, húgyhólyag, méhbaj 8, bőrküteg 6, csont, izületi bajok, általános betegségek, kül-behatás következtébeni bajok 72.

Az elősorolt kóralakokból látható, hogy az *emésztőszerek* bajai nem csakóly terjedelemmel bírtak, s ezek közül választottunk néhányat közlésünk tárgyául, úgy mint azokat intézetünkben észlelhetni alkalmunk volt.

Az aggok emésztési bajairól.

Az aggoknál az emésztő szervek gyakori kóros állapota könnyen értelmezhető, minthogy ezen szerveknek a hanyatlási korban előidézett élettani változásai már hajlamot adnak azon betegségekre; továbbá az előhaladt kor miatt nagy mennyiségben fellépő kórtani változások is idéznek elő gyakran alhasi bántalmakat. Így az aggkorban tökéletlen a rágás és benyálazás, mely miatt a rosszul készített étkek az amúgy is tunya emésztést csak gátolják; az emésztő szervezet idegeinek működése hiányos; az epe- és gyomornedv elválasztás kisebbedett; továbbá a bélhuzam izom- és elválasztási munkaképessége kimerült; az altest visszéri keringése lassított, a húgyszervek a nőnél sorvadtak, s a férfinnál szinte rendetlenek.

„Mindennek, úgymond Durand-Fardel, tökéletlen, lassú, nehézkes emésztés és más eltérések a következők. Az altesti szervek visszeres forlódások székévé lesznek, melyek végeredménye az egész vérkeringés lassudása és gátlása.

A vizelet tartójában meggyül és felbomol. Ezek leginkább okai az altest szerveiben előforduló működési zavaroknak, melyek az aggkor következtében fellépő élettani változatokkal járnak.“ — E mellett az aggok altestében előbbi betegségek nyomai, s a szöveteknek számtalan változásai is találhatóak, melyeket a hanyatlási időszak hoz magával. Azon körülmény is, hogy e bajok az aggkorban ritkán egyszerűen, hanem

többnyire bonyolodva lépnek föl, bőven indokolja az alhasi bántalmak gyakoriságát.

A gyomorbajok között először is a savképződést volt alkalmunk láthatni, mely közönségesen egyszerű bántalom, s alig létezik agg, kit időnkint meg nem lepne. E baj nedves nyelv mellett, a száj savanyú íze, hányás nélküli savanyú felbőfögések, a gyomorbani könnyű nyomás és felfuvódások által külöli magát. Némely étkek, minők a savanyú káposzta, heveny gyümölcs, sajt és vaj e bántalmat az aggoknál nem ritkán állandóvá teszik; gyakran azonban csakhamar elmulik; tavasszal és nyáron leginkább állandó, s egyéb évszakokban is fellép. Káros következményei nincsenek.

Ezen állapot általában az 5—6-ik évtizedben lép föl, a később korban mindinkább gyakori, oka pedig az emésztési erő fogyásában keresendő, mely leginkább a kemnyetartalmú és zsiros étkeknél mutatkozik, azért az aggok jobban érzik magukat hústáplálék mellett.

Nevezetes még az úgynevezett vízhányás Canstatt szerint pyrosis senilis, (Wasserkolk), melynél különösen reggel nagymennyiségű nyálkás, fehérszínű, savanyú ízű, néha lugos hatású folyadék nem annyira kihányatik, mint inkább kifecskendeztetik. — Canstatt szerint e bántalom több éven át egyéb fontos bajok előjele, minő a gyomortágulás, gyomorrák stb. Geist a pyrosist ritkábban észlelte, s nem is tulajdonit neki kórtani fontosságot, ő azt az idült hányás bizonyos alakjának tartván, melyben az aggok gyakran szenvednek.

Nekünk gyakran volt alkalmunk a nyálka ezen elválasztását észlelni, mely néha föllép anélkül, hogy az egészségi állapotot zavarná, annak daczára, hogy az elválasztott nyálka napjában némelykor 1—2 itczére megy. Mi a bajt az aggkor zsábái közé számítjuk, már csak állandó időszakiságánál fogva is, s el-lene a kinal, makacs esetekben is, igen jó szolgálá-

tot tett. A savképződés ellen a lugalas szörpök, szén-savas szikeny, hamany és kesereny, a lapides cancrorum, rheum és később zsongitók sikeresek.

Sokkal komolyabb baj és nagy jelentőségű az aggoknál a gyomoresorva, különösen pedig mely lázzal lép fel. Általában az aggkorban az alhasi tünetek sokkal nagyobb kórjeli fontosságúak, mint az ifjú, vagy a közép életkorban. Különösen a gyomoresorva gyakran más nehéz betegségekkel van bonyolodva, mint azt már a tüdőlobnál is mondtuk. Azután pedig a lázas gyomor-esorva különös bonyolulat nélkül is gyakran pár nap alatt veszélyes alakot ölt fel, s nem ritkán váratlanul halállal végződik.

A láz nélküli csorvát étvágyhiány, sárgás nyelv, savanyú-keserű szájíz, felbőfögés, hányinger, néha önkéntes hányás, gyomornyomás, a fej nehézsége, emelt hőmérsék és taglevertség jellemzik. Ezen állapot a tünetek szaporodásával lázassá is válhatik; gyakran fázás vagy forróság lép föl, a bőr száraz, fejszédülés áll be, a nyelv kiszárad, s a szomj nagy fokú. E tünetekhez gyakran nem csillapítható hasmenés és elaszás csatlakozik — s az agg néhány óra alatt meghal.

Ezen állapot a hagymázhoz hasonló, de hiányoznak a jellemző hagymázi kiürítések a és bélpuffadás; az aggoknál vannak más alhasi bajok is, hol szinte hasonlatosság van a hagymázzal, — ezekről utóbb szólunk.

A mint fentebb említettük a csorva gyakran más bajokkal van bonyolodva, különösen tüdőlob, vagy más életveszélyes bajjal, úgy hogy a csorva tünetei túlnyomóknak látszanak, míg a súlyosabb bajéi látszólag alárendeltek és nehezen fölismerhetők; ez különösen a lázas csorvánál jön elő. Azért nagy fontosságú minden csorvánál, de különösen hol láz mutatkozik, a legszorosabb természettani vizsgálatot tenni a kórisme biztosítása végett, mert e nélkül könnyen megtörténik, hogy a beteg sok esetben elhal, s az orvos, ki csak a csorvás tüneteket észlelte, a halál okát csak a bonczolatsnál lesz képes felfedezni.

Láznélküli csorvánál, midőn a bélhuzam csakugyan tisztátalan, a hánytató némelykor jó szolgálatot tesz, ha kellő ovatossággal adatik, mire megjegyzendő, hogy ezen célra csupán az ipecacuanha használandó. Én az aggoknak a hánytató gyökérből egy adagra 10—20 szemert szoktam adni, s ezáltal elejéveteték a nagy hasmenésnek és kimerülésnek, melyet a hánytató borkő aggoknál elő szokott idézni.

A hánytatót illetőleg az aggkórok gyógyászai véleményükben egymástól eltérők. Geist határozottan ellene van, okul adván az erők nagy kimerülését, különösen a hány-borkő után, főleg pedig azért, mint-hogy az aggok igen nehezen hánynak, mert gyakran gyomor-helyváltozás, gyomorür-szűkülés van jelen, s az izomzat túlféjlettsége eredményeztetik, mely a gyomor előhaladó körmozgását gátolja; továbbá a gyomortágulás is igen nehezíti a hánytató egyenes hatását, s gyakran veszélyes hasmenést idéz elő. E mellett vannak még az aggkorban kóros állapotok, melyek már magukba véve gátolják a hánytató alkalmazását, s ilyenek a szervi szívbajok, az agy és agyburkok vérbőségei, sérvek stb.

Ebből csak az látható, hogy az aggkorban a hánytatót nagy ovatossággal kell alkalmazni, s ha gyomor-túlterhelés vagy bélhuzam-tisztátalanság nincs jelen, egészen el kell hagyni. Ezen szabályt mi folyton szemünk előtt tartva, egészben nem osztjuk ugyan Geist túlaggályos nézetét, de Beau-val sem tartunk, ki a hánytatótól minden csorvánál teljes sikert reményl, s soha rossz következtetését nem tapasztalta. Mi a hánytatót csupán hánytató gyökérből kevés kemnyével csak láznélküli tiszta csorvánál alkalmaztuk, hol semmiféle bonyolódás nem volt jelen, midőn nemcsak hogy rossz következményeket nem láttunk, de általa némelykor más bajok kifejlődésének is gátat vetettünk. Ha a hánytató, vagy hashajtó által történt kiürülések után láz mutatkozott, akkor — ha a tüdőben, agyban bonyolódalom nem volt — azonnal gyökönke és hánytató

gyökér öntelékét adtunk savakkal, még pedig hígított sósavval vagy kénsavval, s később keserű szereket és keserű fűszereket (amara aromatica).

Az aggoknál gyakran önkénytes hányás lép fel, mely többnyire idült, kivéve ha csorva vagy a gyomor egyéb körülményei által okoztatik. Az agg aránylag egészséges állapotban minden különös ok nélkül, vagy csekély köhögési ingerre kisebb vagy nagyobb mennyiségű epét hány, mely könnyen a szájba ömlik, s a hányás után magát egészen jól érzi. Ily módon tart az állapot egy ideig, de később gyomorfájdalmakat okoz, emésztési zavarok, étvágyhiány és hasmenés lépnek fel, s az egyén láthatón soványodik. E hányásnak szünetei vannak, melyek néha több hóig tartanak. Némely étkeknek erre nagy befolyása van, ilyenek a kövér hús, vaj és általában minden, mi az epeképezést elősegíti. Geist így szól kitünő munkájában: „Az aggok hányása a késő kor legnevezeteseb kórjelenségeihez tartozik, ez közvetlenül bizonyítja a gátolt légzési működésnek káros hatását a szénvizegyek, zsírrészek és azok terményeinek rendes megemésztésére, s akkor lép föl, midőn az említett anyagok az aggkorban gyakran előforduló légeny-túlbőség ellenében túlnyomók, feltéve, hogy a gyomor kórboneztani változásai az epének a nyombéltől a gyomorba való vitelét előmozditják. Ha ez utóbbi eset nem áll, szokványos hasmenések lépnek fel.“ Geist ott, hol a tápanyakészítő rendszer aggkori változásain kívül kórboneztani változások nincsenek, a gyakori hányást az anyagváltásnak kóréletteni elválasztási viszonyaiban, különösen pedig az epének visszatartásában keresi, s véleményének alaposságát a betegágy és számos bonczolatoknál tett észleletei által bizonyítja.

Részemről a hányás mellett elsoványodást is észleltem, továbbá az ily egyéneknél mindig tüdővizenyő vagy tüdőpöffedék és kicsiny máj találtatott. Időközben hányás mellett az ily egyének évekig éltek, ha esetleg tüdőlob, béllob vagy más véletlenül

fellépett kór halált nem okozott. Az ily egyéneknél a rendszeren jelenlevő tüdőbaj, mint tüdővizenyő, tüdőpöf-fedék vagy csak hosszadalmas tüdőhurut is igen csekély légzési akadályra mutat; az idült hányás oka tehát valóban a gátolt légzésben; a hiányos elválasztási viszonyokban s különösen az epe visszatartásában ke-reshető.

Az aggok hányása igen makacs szokott lenni, midőn enyhítőleg hatnak a bódítók: mint a csalmatok-kivonat (extr. hyosciami), a borostyánmeggyvíz, a szunyal, sisakvirág, és a jég.

Nőknél az aggkor első felében gyakran volt alkalmam a gyomorzsabát (gastralgia) észlelni, mely különösen az ivarvérzések megszűnte után lépett föl. Ez a gyomor táján kezdődő, hát- és mellfelé terjesz-kező görcsös összehuzódások által jellemzé magát, s rendszeren vizes nyálszerű folyadék hányásával végző-dött. Ezen bántalom időszakai, tisztán ideges termé-szetű, a szervek minden kórboncztani változása nélkül. Canstatt ebben is mint a pyrösisnál a gyomorrák kez-detét látja, mi azonban tapasztalatom szerint nem áll, mert volt alkalmam nőknél több évig a gyo-morzsabát a fentebbi tünetekkel észlelni, anélkül hogy gyomorrák fejlődött volna ki, sőt a hányás és fájdalom néhány év után megszűnt, s az aggnő meg-lehetős jó egészségben volt. — A gyomorzsába ellen jó hatással volt a magisterium bismuthi, továbbá mus-tártészta a gyomortágra.

Az eddig említett emésztetlenségi tünetek a túl-ságos léggyülem és székrekedés által még fokoztat-nak. Az aggkorban a tápnyának pangása és a bélsár lassú tovavitele valóságos rothadást idéz elő, mely által légeny és szénköneny nagy mértékben fejlődnek, e mel-lett pedig a bélcsatornában még kórboncztani változa-tok is vannak, minő az izomzat zsongtalansága, a bél-részek terimbeli vastagodása, melyek inkább kellemet-len mint veszélyes léggyülemekre adnak alkalmat, melyekből azonban néha nagyobb bántalmak is szár-

maznak a gyomorban, s sokszor bélzsába, nehéz légzés és agyvérterlódások onnan okoztatnak.

A székszorulás az aggoknál szokványos, s bélürítés náluk ha egészségesek is, csak minden 2-ik, néha minden 3-ik nap történik. Jelenleg két nő van az intézetben, egyik 79, a másik 83 évet számlál, ezeknél aránylag rendes egészségi állapotban a székürülés csak minden 5-ik, 6-ik napon történ, s csak ha betegek, van több székürítésük. A székrekedést a nők általában inkább képesek tűrni mint a férfi. — (Itt eszembe jut, mit egykori kórtani tanárunk előadása alkalmával szinte ezen tárgyról szólt, t. i. hogy egészséges aggnőt ismert, kinek csak minden vasárnap szokott széke lenni).

Ezek azonban csak kivételes esetek, mert rendszeren ha a székürülés három napnál tovább marad ki, kellemetlen következmények lépnek fel, minők az alhas és a gát feszülése, hányinger, a seggnyilásbani és vizelésnéli égetés, agybeli vértorlódások és szédelgés. A bélsár sok esetben oly nagy mennyiségben gyűl meg, hogy általa a vastagbél egész a vakbélig kitöltetik, s e tömött, csaknem csontkemény tömeg leginkább a végbélben találtatik, úgy hogy némelykor a csőrének ellentáll, s azt nem bocsátja át. Egyes esetekben a veszély elkerülése végett kénytelen voltam a bélsártömeget magfogó (Kornzange) által eltávolítani. Gyakran nyálkatömeg gyűl meg a végbélben, s csak itt-ott találkozik egy-egy diónagyságu bélsár-gömb. Az ilyenemű dugulás a legmakacsabb.

A székrekedés okai a vastagbél terimbeli túltengése, bélszor és guta által előidézett bélcső-bénulás.

A légygyülemeknél jó szolgálatot tesznek liquor ammonii anisati, liquor min. Hofmanni, inf. cammomill. vulg., csőrék, s az alhasnak linimentum volatile-vel bedörzsölése.

A székrekedés aggoknál leginkább himbojmagolaj és hideg csöre által szüntethető meg. Durand-Fardel a csőréknek, különösen felható zuhanynyal, nagy

fontosságot tulajdonít. A hideg csőrének jó hatásáról aggoknál magam is meggyőződtem, csak hogy az idegrendszerrei nagy izgatása miatt tulságos hidegnek lenni nem szabad, s igen gyakran nem ismételtető; mert elveszti hatását. A hideg csőre a bélcső zsongítására szolgál, míg a langyos a vastagbél petyhüdtőségét idézi elő. — E mellett makacs szorulásoknál aloét rheummal, gummi ammoniacumot és marhaepét használtam.

Durand-Fardel a zsongítás emelésére keserű illatos gyógyszerek iránt előszeretettel van, s rendszeren üröm és colombo-kivonatot szokott adni — továbbá szoralt, ebvézsmagot és kinalt is.

Az aggkorban előforduló legmakacsabb bajok egyike a bélhurut, mely nyáron s az őszi hónapokban lépven fel, nemcsak makacs, de gyakran valóban nehéz betegsége is az aggoknak. A hasmenés gyakran éjjel lép fel, még pedig vagy rögtön vagy leginkább fázás, forróság, láz, csikaró fájdalmak, számos hasszelek elbocsátása által megelőzve, mire középmenyiségű epés székürítések következnek, erre az agg rendszeren könnyebben érzi magát. Néha az általános egészségi jóllét meg sem zavartatik; az agg rendszeren és jó étvágygyal végzi étkezését, s jól érzi magát, kivéve közvetve a székürítés előtti időt, melyben rendszeren hasfájdalmi szoktak lenni. De gyakran komoly e baj, midőn az agy felé vértorlódások történnek, a beteg sokszor hányingert érez, sőt epés folyadékot is hány, az altest felpuffad vagy görcsösen összehúzódik, székinger, véres székletételek, fázás s a végtagokban görcs állnak be. A nyelv húsveres, az arcz halavány, a test hideg, szederjes, olthatlan szomj és roppant kimerültség lép föl, s a beteg, ki reggel — veszélyt nem sejtve hagyunk el, estére halva van.

Az ily gyors halállal végződő eseteknél nem mindig találni szembeszökő kórboneztani változatokat a megtámadott takhártyán, mert a betegség sokkal rövidebb lefolyású volt, hogysem e változások nagyobb

mérvben kifejlődhetnek volna; s itt a halál inkább az általános elgyengülés és kimerültség, vagy pedig az agy és az agykérek vérbőségének következtében állott be. A vastag és a vékony belek takhártyája legtöbbszörire veres és szederjesen belövelt, s könnyen szakítható edényei tágultak. A hasmenés e neme a takhártyák hurutos baján alapszik; oka leginkább a meghűtés, mely iránt az agg még érzékenyebb, mint az ifjabb életkorú, különösen a lábak meghűtése okoz igen makacs hasmenést, mely oly gyakori, hogy erre különös hajlamot kell feltételeznünk.

Geist véli, hogy azon nézet, mintha e hasmenés meghűlés, vagy pedig a külbőr és bélcsatorna közti semleges váltóviszony zavarása vagy megszűnése által okoztatnék, az aggoknál kevésbé alkalmazható, s ha meghűlés történt is, a kórt előidéző hatás nem a bőr elválasztásának zavarásában áll, mely a bélcső takhártyáján szokott kóros elválasztást előidézné, hanem egyéb elválasztások kisebbedése, vagy megszűnésében keresendő; s pedig ugyanazon szerző szerint a tüdő által elválasztott szénsav kevesbedik, mi a bélcsőben visszatartott epének következménye, mely egyszersmind a bélcső takhártyájára izgatólag hatván, leszen a hasmenés legközelebbi oka. Természetes, hogy nyáron, midőn több epe választatik el, s kevesebb használtatik föl, midőn az aggoknak amúgy is tökéletlen légzése még tökéletlenebb, a hasmenésrei hajlam is legnagyobb szokott lenni.

Mindenesetre való, hogy intézetünkben az aggok különösen nyáron, minden feltűnő ok nélkül, rögtön heves hasmenéstől lepetnek meg, mely az epe-túlbőség minden jelével bir: milyen a keserű szájjiz, epés-folyadék hányása, sárga bőrszín s igen tökéletlen légzés. A hányás többszörire előbb megszűnik, míg a hasmenés tart, de néha a betegség valódi cholerinává fejlődik, hol a hányás makacs; ily esetek is többszörire a meleg nyári hónapok éjein fordulnak elő, — igen gyakran minden kimutatható ok nélkül, s számosan egy-

szerre a végtagoknak jéghidegsége és görcseivel, rendellenes érverés és kékes színnel, igen csekély vizelettel vagy annak tökéletes hiányával lépnek fel. Az ily nyári hányszékelés az aggoknál nem sokkal nagyobb fontossággal bír, mint maga a hasmenés, s halálesetek igen ritkán fordulnak végette elő. A cholérinát mindenesetre meg kell különböztetni az emésztetlenség által okozott hányszékeléstől, mely minden évszakban előfordul, s melynek gyógymódja is egészen más, minthogy emésztetlenség ellen van intézve.

Míg az aggok halálozási viszonyát a cholérinánál kedvezőnek mondjuk, nem mondhatjuk ugyanazt a cholérát illetőleg, mert míg cholérinában húsz beteg közül meghalt négy, addig 1854-ben 36 cholérabeteg közül, huszonhat nap alatt meghalt huszonhat, mi az aggoknak különben is nagy kimerültsége mellett, nem csodálható. — Akkori tapasztalatainkat a hányszékelést illetőleg az aggoknál, annak természetét, lefolyását, ragályosságát stb. illetőleg — ezelőtt néhány évvel volt szerencsénk itten a tiszt. ügyfeleknek előadni.

A hasmenés gyógykezelése gyöngébb esetekben theaforrázatokra, mint szekfüvirág vagy fodormentaforrázatra szoritkozik, s e mellett meleg ruházat és nyálkás levesek ajánlhatók. — Az agy felé való vértorlódások minden esetben szemügyre veendőek, melyek ha mindjárt kezdetben jelen vannak, őrizkedni kell a hasmenést mákony által elnyomni, mert így a vértorlódás nagyobbittatnék, mi az agyban és agykérben könnyen savó-ömlenyt idézhetne elő, s ezáltal az agg életétől bizonyosan megfosztatnék. Ily esetekben legjobb rheumat kis adagban nyujtani; — ez zsongítólag hat a belekre, mi aggoknál nagy fontossággal bír. Ha agyi vértorlódások nincsenek, hanem e helyett nagy fájdalmak az altestben, azonnal mákonyt kell alkalmazni, mely szer rheummal összekötve akár poralakban, akár folyadékban mint tinct. rhei aquos. és tinct. anodyn. igen czélszerű; a Dower-por is jó sikerrel alkalmazható itt. Ha a fájdalom igen magas fokú, az

édes higanyt mákonynyal kis adagban szoktam adni, melyet fájdalom csillapultával erősítőkkel kell felváltani, minők colombo, cascarilla, china.

Durand-Fardel nagy bélfájdalmaknál az alfélnyilásra nadályokat rakat; — nekem e tekintetben saját tapasztalatom nincs; mert soha sem volt okom és alkalmam ezen eljáráshoz folyamodni.

A hányszékelés kezelése csaknem ugyanaz a hasmenésével, csak hogy itt a gyomor nagy izgatottságára, s a hányás megszüntetésére kell tekintettel lennünk, mit *potio riveri*, *tra. anodynae* és a gyomornak kámforos szeszszel és illékony kenőccsel (*linimentum volatile*) való bedörzsölése által eszközlünk. A hányás rendszeren hamar megszűnik, s ekkor a hasmenés kezelése marad hátra.

Már a gyomorcsorvánál említettük, hogy ezen látszólag csekély baj mily fontosságú az aggkorban, s hogy az orvosnak mily gondos észlelését igényli. E nézetünket a tapasztalat igazolja, mert többször volt alkalmunk látni, hogy több napig tartó gyomorcsorvából nehéz bajok keletkeztek, s hogy a csorvához gyomor- és bélbántalommal fejlődött, milyen a gyomor- és béllob, mely majd heveny, majd idült alakban lép fel, s többnyire véget vett az agg életének. Őszintén megvalljuk, hogy ezen bajra az előbbi években kevesebb figyelmet fordítottunk, de a minden látszólagos ok nélküli gyakori halálesetek csorvás tünevényeknél okozták, hogy később e bajra több gondot fordítottunk, azt észleletünk és tanulmányunk tárgyává tevén. Különösen Durand-Fardel, Canstatt és Geist kitünő munkái mutattak észlelő tehetségünknek kellő irányt. E vallomásunk igen tisztelt ügyfeleimet nem fogja meglepni, mert ők igen jól tudják, mily nehéz aggkorban sok esetnél helyes kórismét csinálni, mire nézve hasonló vallomást tettünk, midőn a tüdőlobról szinte ezen gyülekezetben szerencsénk volt értekezni. S ha ez általán áll, annál inkább áll az altest bajainál, különösen hol a belek takhártyája van bán-

talmazva, mely bántalmaknak körtünettanja sokkal nehezebben rendezhető az aggkorban, mint a közép életkorban. A tünetények sohase mutatják a betegségnek oly tiszta képét, mint ezt a közép életkorban látni meg szoktuk, miáltal természetesen a kórisme is nehezítettetik. Az altesti bajok veszélyességének fokát szinte nehéz meghatározni; így a legnezebb gyomor- és béllobokat láttuk már rövid idő alatt gyógyulásba átmenni, míg a látszólag könnyű gyomorcsorva halált okozott. — A hanyatlás különféle neme, a megtámadott szervek állapota, az ellenhatás hiánya, a veszély, mely a nagy fontosságú szervek felől fenyeget, s a tüneteknek ezáltal okozott bonyodalma okozza, hogy az altesti bajoknál úgy a kórjelzés, mint a jóslat igen nehéz.

A heveny gyomor- és béllob (gastro-enteritis) mindig csorvás tünetekkel kezdődik, a betegek több napig vánszorognak nagy levertségi érzettel, bágyadtság, étvágyhiány, lehangolt kedély, fázás, tisztátalan nyelv, keserű szajiz, savanyú felbőfőzés, gynomnyomás, szomj, hányinger és önkénytes hányással. Két-három nap alatt a bágyadtság annyira növekszik, hogy a beteg épen nem képes magát fenntartani, hanem úgyszólván az ágyba rogy. Erős hasmenés lép föl, a nyelv száraz, égő, veres, néha barnás szélű lesz. Az orr és száj takhártyája kiszárad, a szájüregben zsebre (aphta) támad, a fültömírigy gyakran megdagad, az arcz piros, fejfájás, szédülés és a karok önleges mozgatása, nyugtalanság állanak be, a bőr forró, száraz. A vizelet kezdetben sűrű, barna, mely a betegség további lefolyása alatt tisztul, s szalma-sárga lesz, de igen csekély mennyiségű. A szívdobogás igen sűrű, s az érveréssel nem mindig vág össze. Az altestet ritkán találjuk puffadtnak, s a fájdalom gyakran nagyobb nyomásra sem mutatkozik. Általában a helybeli tüneteket rendszeren csekélyeknek találtam, s épen semmi arányban az általános tünetekkel, mit Durand-Fardel

bizonyít, ki számos ily betegségben sinlődő aggon ugyanezen aránytalanságot észlelte.

A kór lefolyása igen gyors szokott lenni, s a 8—10-ik napon legtöbbször halállal végződik, melyet kórszuny (coma), véres hasmenés, önkénytelen székelés és vizeletbocsátás szokott megelőzni; vagy kedvező esetben hosszú lábbadozó állapottal 5—8 hétig húzódik.

Több rendbeli bonczolat a következő arányt nyújtá: A gyomor takhártyája mindig élénk piros, bársony tapintatú. fényes, bonczkés által könnyen lekaparható, s edényei tágultak. Némelykor csak helyenkint piros, mely pirosság a gyomorsuvtól kezdődve — a nyom- és a vékonybélbe folytatódik, de minél mélyebben nyúl le, annál gyakrabban váltatik föl egészséges takhártya által. A gyomor többször összehúzódott, az izomzat és a savós hártya bántatlan, úgyszint a takhártya alatti kötszövet is. A gyomorban gyakran epés savanyú folyadékok találhatók. Egyes esetekben, melyek különben hasonló kórtünetekkel folytak le, úgy a gyomor mint a vékonybelek takhártyája bántatlan volt, de a Peyer-féle tüszőhalmozatok duzzadtak, a máj és lép vérdúsak, igen törékenyek, a visszerek vörös szétbomlott vérrel telvék, az agy és agyburkokban gyakran savóömlenyek találhattak.

A heveny béllob sokkal gyakrabban jö elő az aggkornak első, mint második felében.

Lehet, hogy sok lázas gyomorcsorva, mely szerencsésen meggyógyult, egyszersmind mint béllob a belekben is fészkelt, de itt a tünetek hasonlósága miatt elkülönítő kórismét igen nehéz csinálni, mi különösen a betegség kezdetére nézve áll; mert később, midőn a béli tünetek túlnyomók, a kórismét már nagyobb biztossággal készíthetni.

Újabb időben az aggbetegségek gyógyászai közt gyakran tárgyaltatott ama fontos kérdés: vajjon a gyomor- és béllobnál a gyomor és belek takhártyái-

nak helybeli bántalmazása elsöleges bajnak veendő, vagy pedig ezen változások, úgyszinte az általános körtünetek is már kezdetlegesen is, mint vérbetegségnek következményei tekintendők-e?

Durand-Fardel, Geist és mások az utóbbi nézet mellett vannak, mert e mellett több ok harczol, ilyen hogy a betegséget az előzményi kórszak (stad. prodrom.) előzi meg, mely mindig általános bajra mutat, a helybeli tünetek csak később lépnek föl; továbbá a betegség többnyire forró nyárban ered, s kedvezőtlen idő-befolyások, így megbűlés által -- előmozdittatik, emésztési hibák ritkán találhatók, s a baj nagyon hasonló a közép életkorban fellépő hagymázhoz. De tudjuk, hogy a hagymáz az aggoknál ritkán fordul elő, s hogy az aggok még a járványos hagymáztól is megkíméltetnek; azt is tudjuk, hogy a közép életkorban fellépő hagymáz a gyomor takhártyáját nem támadja meg, s mindez csak azt bizonyítja, hogy a gyomor-béllob a hagymázzal lényegileg nem ugyanaz. Itt az altest fájdalmai, az úgynevezett csipő-vakbéli zörej, a heveny has-puffadtság, a küteg hiányzik, mindakét baj azonban kezdetleges, habár más-más vérbetegségen alapszik is, mely nézet a kezelésnél igen fontos, mivel a lobellenes szereket háttérbe szorítja.

Ezen betegség, mint hasonló tünetekkel lefolyó, mint rokon kóralak közel áll a hagymázhoz, s ezt Canstatt, Nagel és Bean is bizonyítja, az utóbbi így nyilatkozván: „Az aggoknál bizonyos láz található, mely a hagymázhoz igen hasonlít, de mégis különbözik tőle. aggkori hagymáznak (typhus senilis) lehetne nevezni; különösek és a hagymázhoz hasonlók az ezen bajban gyakran előforduló fültő-mirigylobok, melyekből többnyire kedvezőtlen lefolyást lehet jósolni.“

Már ezelőtt említettük, hogy valamint a kórisme, úgy a jóslat is ezen bajnál igen nehéz, a helybeli tünetek hiányánál a jóslat az általános tünetektől, ezeknek nagyfokúságától, az általános erők minőségétől, s azoknak gyors hanyatlásától függ, mely utóbbi az

aggkorban gyakran egészen váratlanul és fel nem téve rögtön bekövetkezik, úgy hogy, mint már említettük, gyakran a beteget nyugodtan, sőt látszólag javulva hagyjuk el, midőn annak állapota pár óra alatt minden különös ok nélkül rosszabbul, rögtön lohadás (collapsus) áll be, s a beteg rövid idő alatt elhal.

A szerelés a gyomor- és béllobban a hagymázé-hoz hasonló, kivéve hogy itt az erő általános minőségére mindjárt kezdetben ügyelni kell. — A betegség mindjárt kezdetben csorvás tünetekkel lépven fel, arra vigyázni kell, hogy egyszerű emésztetlenségi állapot van-e jelen, vagy általános tünetek is, minők agyvér-torlódás, a bőrnek forrósága s szárazsága, szomj, csatlakoznak-e hozzá. Ha csak legkisebb láz van jelen, őrizkedni kell hánytatót adni, még ha önkénytes hányás áll is be, mert, mint már említettük, egyszerű gyomorcSORVÁNÁL is igen vigyázva kell hánytatót adni, s látszólag egyszerű csorvÁNÁL gyomor és belek lobos állapota lehet jelen, miután a tünetek, mint már említettük, határozatlanul lépnek fel, s ha valóban lob van jelen, hánytató által bizonyos halál idéztetik elő. — Míg az általános tünetek kifejlődnek River-féle ital és ánizsos légköneny-folyadék (liquor ammonii anisati) jó szolgálatot tesz. Ha az általános tünetek kifejlődtek, hígított kénsavat, könhalvanysavat lehet nyálkás főzetekben adni. Ha nem áll be javulás, s a láz gyöngeségi (adynamicus) jelleget ölt, akkor ingerlő szereket kell alkalmazni, melyek savakkal legjobban összeköthetők, de ügyelni kell az agyra, s itt hideg borogatások alkalmazandók, mert a halál leggyakrabban az agy- és az agyburkokbani savömlenyek által idéztetik elő. Ha javulás áll be, a beteg állapotához mérve erősítőleg kell hatni.

Az aggoknál a béllob gyakran idült alakot vesz fel, s a vékony és vastag belek takhártyájának igen kiterjedt rombolása mellett gyakran évekig tart, állandó tünete a hasmenés, mely többnyire savós, ritkán nyálkás, nem fájdalmas, naponkint egyszer tör-

tén, mely több napig tartó szorulással váltatik fel; ez néha hosszabb ideig tart anélkül, hogy általános gyöngeség állana be, de ha a hasmenés véressé válik, csakhamar halál követi azt. Tárgyilagos tünetek csaknem egészen hiányzanak, az altest beesett, az alanyi tünetek is, minő a fájdalom, székinger, gyakran hiányzanak, míg a takhártyákoni rombolás nagy fokot nem ért el. Így él az agg gyakran évekig anélkül, hogy az általános jóléret nagyon le volna fokozva, étvágya, mely egyideig közepszerű, lassan fogy; a gyöngeség is fokonkint növekszik, s az egyén időnkint láthatólag szenved, utóbb lépnek fel a véres székelések, s a végkimertüléssel áll be a halál.

Ily eseteknél leginkább fekélyképződést és a takhártyának a vastag bélig, vagy a vékony belek alsó feléig leható genyedését találhatni, mely nem ritkán áthatja a belet.

Véres székelés fellépténél, melyet, mint említettük, mindig halál követ, a bélcső gyakran egészen a nyombélig nyulós vértömeeggel van telve, a takhártya barna színű, csaknem üszkös, duzzadt, számtalan fekélylyel borított, anélkül hogy a vérzés forrására lehetne akadni.

Gyakran a legidősb és legmértékletesebben élő aggak lepetnek meg az idült fekélyes béllóbtól, miért ennek okát igen nehéz meghatározni; meghülés és átázás igen elősegítik azt.

Néha a heveny béllóbt idültbe megy át, s oka valószínűleg a bél-takhártyák aszályában (marasmus) és hiányos tápláltságában áll, nemkülönben az epének és bélvedeknek rendellenes elválasztásában, miáltal a takhártya lobos lesz.

A szerelés kórjeli, s leginkább a hasmenés ellen intézett. Főszer a mákony és a fanyarszerek, melyek közül legkitünőbb a cascarilla, melynek kivonata adatik mákonyléllettel és ánizsos légköneny-folyadékkal. A cascarilla csaknem bizton ható szer, hosszabb időre megszünteti és korlátozza a hasmenést, s több-

nyire megelégedésre hat, addig míg bélvérzések nincsenek jelen, melyek minden szerrel daczolnak, melyeknek a timsó, ratanhia, caereny sat. Ha a vérzések nem tulságosak, néha egyideig legyözhetőek hideg csőre és kemnyepép által, de a vízhidegségének nem szabad 14 fokon alul lenni; mert mint már említettük, nagyobb hideg könnyen idegrázkódtatást hozhat az aggoknál elő.

Ha a cascarilla hosszabb ideig nyújtatik, tanácsos azt egy ideig más szerekkel felcserélni, mint mákonynyal s más fanyarszerekkel, mert szintúgy mint a többi szerek, a cascarilla is hosszabb idő után megtadja hatását. Az étrend az idült béllombnál erősítő húsleves, könnyü emésztetü húsétkekből és veres borból álljon.
